

Bočníkové idoly v zbírkách Vlastivedného múzea v Hlohovci

V expozícii archeológie Vlastivedného múzea v Hlohovci môžu návštevníci okrem iných exponátov vidieť i dva fragmenty menších hlinených predmetov, o význame ktorých sa vo vedeckých kruhoch vedie diskusia už viac ako sto rokov. V slovenskej terminológii sa tieto predmety nazývajú bočníkové idoly a na území Slovenska sa vyskytujú v období staršej a strednej doby bronzovej (v období medzi r. 1850 – 1450 p. n. l.). Všetky známe nálezy bočníkových idolov z územia Slovenska, ktoré boli získané archeologickými výskumami, pochádzajú zo sídliskových objektov maďarovskej kultúry. Existuje i niekoľko ojedinelých nálezov bočníkových idolov – do tejto kategórie patria i oba fragmenty z Vlastivedného múzea v Hlohovci.

obr. č. 1

Prvý fragment našiel v r. 2003 pán Juraj Staník z Trakovíc v Žlkovciach (okr. Hlohovec) v polohe Riegarina, do múzea bol tento predmet získaný v r. 2004 a v archeologickej zbierke múzea má evidenčné číslo A-400. Tento fragment je z vypálenej hliny hnedej a čiernej farby. Jeho rozmery sú nasledujúce: zachovaná dĺžka – 4,1 cm, maximálna zachovaná šírka – 1,2 cm, hrúbka – 1,2 cm. Na prednej strane sú zachované zvyšky 2 priečných rýh, v strede predpokladanej celkovej šírky idolu boli ryhy zrejme prerušené okrúhlymi vpichmi (obr. 1).

Druhý fragment našiel v r. 1993 pán Juraj Hladký z Leopoldova v Dvorníkoch, miestnej časti Posádke (okr. Hlohovec), do múzea bol tento predmet získaný v r. 2010 a v archeologickej zbierke múzea má evidenčné číslo A-404. Miesto nálezu, ktoré uviedol nálezca, leží smerom na juhozápad od osady maďarovskej kultúry, ktorá bola objavená pri archeologickom výskume v r. 1995-1996 v polohe Podzámček (tento výskum viedol PhDr. Juraj Bartík, PhD. z Archeologického múzea Slovenského národného múzea v Bratislave). Fragment, ktorý našiel pán Juraj Hladký, je z vypálenej hliny hnedej farby a má nasledujúce rozmery: zachovaná dĺžka – 4 cm, šírka – 3 cm, hrúbka 1,7 cm. Na prednej strane sú zachované zvyšky 2 priečných rýh, ktoré sú v strede šírky idolu prerušené okrúhlymi lúčovitými odtlačkami (obr. 2).

Ako už bolo uvedené, bočníkové idoly sú predmety, ktoré sa vyskytujú v období staršej a strednej doby bronzovej. Nazývajú sa tak preto, lebo majú tvar bočníka chleba. Ich účel nie je jednoznačne vysvetlený, pre predpokladané rituálne využívanie sa označujú pojmom bočníkové

idoly. Uvažuje sa tiež o tom, že tieto predmety sa mohli používať ako pintadery (pečatidlá). Sú rozšírené na pomerne veľkom území Európy – vyskytujú sa od severného Talianska cez južné Nemecko a strednú Európu až po Balkán. Bývajú vyrobené prevažne z hlíny, v menšej miere i z kameňa. Zvyčajne sú dlhé len niekoľko centimetrov a na prednej strane bývajú zdobené geometrickou výzdobou (úplne zachované bochníkové idoly z územia Slovenska majú dĺžku okolo 6 – 8 cm). Niekedy býva geometrická výzdoba kombinovaná s motívmi, ktoré majú predlohu v prírode, napr. mušle. Na niektorých exemplároch sú zachované i stopy inkrustácie

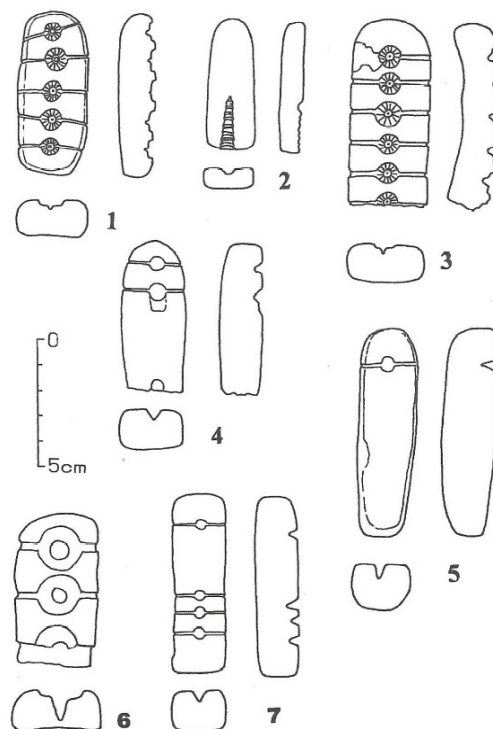
obr. č. 2

(výzdoby predmetov inofarebným materiálom) – takéto prípady sú známe napr. zo Slovenska z lokality Nitriansky Hrádok a zo Srbska na lokalite Lepenski Vir. Na jednom exemplári z Banatskej Palanky v Srbsku sú zachované zvyšky červenej farby.

Väčšina nálezov bochníkových idolov pochádza zo sídlisk, no existujú i niektoré nálezy z hrobov, napr. z lokality Ostrovul Mare v Rumunsku a z lokality Franzhausen v Dolnom Rakúsku. Rumunská lokalita Ostrovul Mare je zaujímavá i tým, že sa na nej našiel nástroj na zdobenie bochníkových idolov.

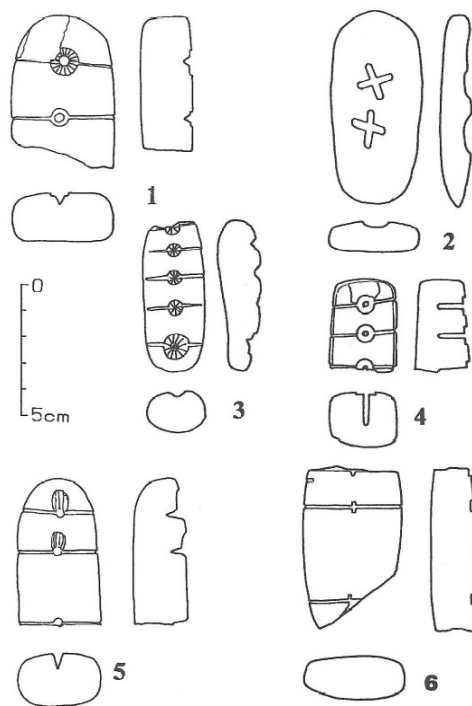
Na Slovensku sa zatiaľ najpodrobnejšie problematike bochníkových idolov venovala štúdia Juraja Bartíka a Róberta Baču z r. 1999, v ktorej zhrnuli informácie o väčšine vtedy známych nálezov bochníkových idolov z územia Slovenska a urobili i základné rozdelenie výzdobných motívov na prednej strane bochníkových idolov.

Vyčlenili týchto sedem skupín výzdobných motívov:

obr. č. 3

- okrúhly lúčovitý odtlačok (obr. 3:1,3; obr. 4:1,3)
- okrúhly odtlačok bez lúčov (obr. 3:6; obr. 4:4)
- jednoduchý okrúhly vpich (obr. 3:4,5,7)
- vpich obdĺžnikového tvaru (obr. 4:6)
- napodobenina odtlačku mušle (?) (obr.4:5)
- odtlačok v tvare kríža (obr. 4:2)
- pásový rebrovaný odtlačok (obr. 3:2)

obr. č. 4

Zaujímavé výsledky priniesol botanický výskum na niektorých bochníkových idoloch zo Slovenska. Tieto idoly, ktoré boli zdobené okrúhlymi lúčovitými odtlačkami, pochádzali z Veselého (obr. 3:1,3; obr. 5) a z Nitrianskeho Hrádku (obr. 4:1,3). Eva Hajnalová vyhodnotila tieto odtlačky ako odtlačky spodnej časti plodov slezovca durínskeho (*Lavatera thuringiaca*) - tieto plody sú jedlé. Plody

boli odtlačené zvyškom stopky do hliny. Vodorovné ryhy na sledovaných idoloch boli zasa odtlačky stebiel tráv. Eva Hajnalová sa domnieva, že plody mohli byť na skúmaných idoloch nielen

obr. č. 5

odtlačené, ale určitú dobu aj prítomné. Výsledky tohto botanického výskumu tu spomínáme preto, že i fragment bochníkového idolu z Dvorníkov, miestnej časti Posádky, ktorý našiel pán Juraj Hladký, je zdobený dvoma okrúhlymi lúčovitými odtlačkami. Je teda veľmi pravdepodobné, že i v tomto prípade môže ísť o odtlačky plodov slezovca durínskeho, to by však musel potvrdiť alebo vyvrátiť botanický výskum tohto fragmentu.

Ako sme už spomenuli vyššie, fragment bochníkového idolu z Dvorníkov, miestnej časti Posádky bol nájdený neďaleko osady maďarvskej kultúry. Je to síce ojedinelý nález, ale blízkosť spomínanej osady dovoľuje predpokladať, že i tento nález môžeme priradiť maďarvskej kultúre. Mimochodom, v Dvorníkoch, miestnej časti Posádke, sa našiel ešte jeden bochníkový idol – bol objavený pri archeologickom výskume v r.

1995-1996 v polohe Podzámček. Je to neúplný hlinený bochníkový idol žltohnedej farby.

Zachovaná časť je na prednej strane zdobená dvoma priečnymi ryhami prerušenými v strede odtlačkami vejárovitého tvaru ukončenými hlbokým vpichom (obr. 4:5). Idol bol získaný pri výskume opevnenej osady maďarovskej kultúry, z priestoru vnútorného žľabu opevnenia. V sídliskovej vrstve ho sprevádzala početná keramika maďarovskej kultúry. Jeho rozmery sú: zachovaná dĺžka – 5,7 cm, šírka 3,3 cm, hrúbka – 2,1 cm. Predpokladá sa, že výzdoba tohto idolu môže byť napodobenina odtlačku mušle.

Pri fragmente bochníkového idolu zo Žlkoviec nie je zachovaná tá časť, kde bol použitý výzdobný motív. Možno iba predpokladať, že bol zrejme zdobený jednoduchými okrúhlymi vpichmi. Mohol teda vyzeráť ako niektoré idoly, ktoré boli objavené vo Veselom (obr. 3:7) alebo sa o nich predpokladá, že pochádzajú z Veselého (obr. 3:4,5). Fragment bochníkového idolu zo Žlkoviec je ojedinelý nález, no skutočnosť, že pri archeologickom prieskume, ktorý sme uskutočnili na mieste nálezu 14.3.2003, boli objavené i črepy maďarovskej kultúry, dovoľuje predpokladať, že i tento bochníkový idol môžeme priradiť maďarovskej kultúre.

Ako bolo uvedené už na začiatku príspevku, bochníkové idoly sú predmety, o ktorých význame sa vedie dlhodobá vedecká diskusia. O tom, že účel týchto predmetov je zatiaľ nejasný, možno najlepšie svedčí ich talianske označenie – v taliančine ich označujú pojmami oggetti enigmatici (záhadné veci) alebo tavolette enigmatiche (záhadné tabuľky). Napriek tomu existujú viaceré hypotézy o význame týchto predmetov. Predstavujeme aspoň niektoré z týchto hypotéz.

Maďarský archeológ Gábor Bandi (1939-1988) sa domnieval, že výskyt bochníkových idolov medzi juhozápadným Slovenskom a severným Talianskom kopíroval trasy diaľkového obchodu, predovšetkým s jantárom; pri nadregionálnom obchode vraj slúžili ako „komerčné pečate“.

Poľský archeológ Jerzy Fogel (1942-2013) predpokladal v ornamente na bochníkových idoloch matematicko-metrický systém. Usporiadanie a počet rýh s odtlačkami na bochníkových idoloch podľa jeho názoru odrážalo kvalitu a množstvo zasielaného či odobratého tovaru, čiže plnili úlohu akejsi objednávky a potvrdenky.

Český archeológ Antonín Beneš (1934-2011) ponúkol spojenie bochníkových idolov s organizáciou pravekej spoločnosti. Ovíjanie bochníku šnúrou symbolicky znázorňuje zjednotenie menších spoločenských jednotiek do rodov.

Slovenský archeológ Jozef Paulík (1931-2013) dal bochníkové idoly do súvislosti so slnečným kultom a uctievaním rodových predkov.

Poľský archeológ a religionista Włodzimierz Szafranski (1920-1998) nálezy bochníkových idolov z územia Poľska spojil s agrárnym kultom – bochníčky v tvare chleba považuje za jeden z atribútov matky zeme, božský pokrm symbolizujúci plodnosť a večný život.

I keď otázka významu bochníkových idolov nie je zatiaľ jednoznačne vyriešená, osobne sa domnievame, že aspoň pri exemplároch zdobených okrúhlymi lúčovitými odtlačkami existuje reálny predpoklad, že by sa mohli spájať s agrárnym kultom, čomu by nepriamo nasvedčovali i niektoré výsledky botanických výskumov, ktoré sme tu spomínali.

Na záver snád' možno spomenúť len to, že hoci sú nami opisované dva fragmenty bochníkových idolov zo zbierok Vlastivedného múzea v Hlohovci rozmerovo len malé predmety, ich význam ďaleko presahuje ich rozmery.

Použitá literatúra:

BARTÍK, Juraj: Dvorníky, časť Posádka. Poloha – Podzámček. In: Archeológia na trase plynovodu. Bratislava 1997, s.109-122

BARTÍK, Juraj – BAČA, Robert: Bochníkové idoly z Veselého. Príspevok k bochníkovým idolom z územia Slovenska. Zborník SNM 93, Archeológia 9, 1999, s. 13-25

HAJNALOVÁ, Eva: Bochníkové idoly s odtlačkami rastlín. Zborník SNM 93, Archeológia 9, 1999, s. 27-28

NOVOSEDLÍK, Peter : Praveké nálezy zo Žlkoviec. Zborník SNM 98, Archeológia 14, 2004, s. 231-233

Zdroje obrázkov:

obr. č. 1 a 2 - autor fotografií Alexander Psica

obr. č. 3 a 4 - BARTÍK, Juraj – BAČA, Robert: Bochníkové idoly z Veselého. Príspevok k bochníkovým idolom z územia Slovenska. Zborník SNM 93, Archeológia 9, 1999, s. 13-25

obr. č. 5 - https://www.academia.edu/2445102/Aenigma_-_Der_r%C3%A4tselhafte_Code_der_Bronzezeit._Brotlaibidole_als_Medium_europ%C3%A4ischer_Kommunikation_vor_mehr_als_3500_Jahren
(citované 28.4.2020)